

АДМИРАТИВЪТ В БЪЛГАРСКАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ

Основната цел на настоящата работа е да аргументираме с конкретни примери тезата, че адмиративът е емоционално-експресивно явление, характерно за разговорната реч, което е обвързано с факторите на речевата ситуация. Първоначално ще се спрем на проблема за пораждането на адмиративната семантика, опирайки се на примери от разговорната реч. Освен това ще разгледаме адмиративните употреби в полето на различни глаголни времена и ще акцентираме върху някои лексикални показатели на адмиративната семантика, функциониращи в изказването. Примерите, върху които се опират разсъжденията, са ексцерпирани от корпуса¹ в Интернет на Цветана Николова (<http://www.hf.uio.no/easteur-orient/bulg/mat/Nikolova>), както и от нашия корпус с разговорна реч (част е публикуван в Интернет – <http://www.hf.uio.no/easteur-orient/bulg/mat/Aleksova>)².

Адмиративът представлява типично явление на разговорната реч, при това на спонтанната реч, чиито инвариантни характеристики са “непринуденост”, “неподготвеност”, “нередактираност” и “конситуативност”. Той е феномен на диалогичното взаимодействие, в което говорещият изразява пред слушащия своето отношение към съобщавания факт, съпровождайки го с емоционална оценка. При употребата на адмиративните форми от типа “Ах, то валяло!” говорещият посочва неочакваността на направеното от него откритие по отношение на някакъв факт, действие, състояние. Пораждането на адмиративната семантика се детерминира от придобиването на едно ново знание, което е непредвидено и противоречащо на предварителните представи на говорещия. Следващите два примера от нашия корпус разговорна реч недвусмислено подкрепят тази теза:

(1) (Съпругата коментира действията на съпруга си) -//*йà/ тì си си бѝл вѝзъл очилàта// кàк си се сѝтил/ ама тò н'àмаше нѝкаква идѝя за слѝнце//*

(2) (част от разговор по телефона) //*ò/ чàкай да спрѝ котлòнъ... ò:/ билà сѝм го спр'àла/ а тѝчам с детѝто на рѝцѝ//*

Изненадата, учудването при адмиратива са резултат от опровергаването на предходни схващания, което предизвиква емоционално-експресивна реакция, напр.

(3) //глèдай мòля ти се как е *шт'ало да падне цветето*/ а às *си мислех*/ че съм го слòжила добрè//.

Говорещият спонтанно изразява пред слушателя или слушателите един току-що изведен изненадващ извод или обобщение.

Семантиката на адмиративните форми може да бъде представена по следния начин: “*Нещо се оказва вероятно, въпреки че аз мислех, че не е.*” Или по друг начин формулирано: “*Оказва се, че Д (Д – реално действие, състояние), въпреки че аз не очаквах.*” Така формулирано, значението на адмиративните форми предполага допускането, че ако адмиративът съществува като самостоятелна категория, така както твърдят напр. изследователите на албанския адмиратив³, то той би принадлежал към отделна презумптивна модална категория – към вероятностния глаголен модус според терминологията на Г. Герджиков, която следваме тук (вж. Герджиков 1984). С адмиратива се дава оценка на знанието на говорещия – един малко вероятен факт от гледна точка на говорещия се оказва истинен и това разминаване поражда изненадата, напр.

(4) //тò às *утре* съм *имал изпит*/ *знаеш ли*// (Алексова – НКРР), което ни дава основание да твърдим, че адмиративът може да се разглежда като явление в рамките на епистемичната модалност.

Тук няма да се спираме подробно на различните гледни точки за граматическата същност на адмиратива поради ограниченията в обема на доклада, а и тъй като не влиза в задачите на настоящата работа. Според нас адмиративът не би могъл да се разглежда като темпорална транспозиция на перфекта в полето на сегашното време както смята М. Деянова (Деянова 1970) най-малкото защото съществуват не само адмиративни употреби в полето на сегашното време и имперфекта, напр.

(5) //ама тò ти е билò *тòпло*// *штò не ка̀за*// *съблечи* *сел*// (Алексова – НКРР), но за самия перфект – напр.

(6) Информатор 1: //ма ние *сме билì* *имали хартийа*//

– Информатор 2: //дà/*штòто* и às и *ба̀шта* ти *сме к̀упили фч̀ера*//; както и за бъдеще време:

(7) А. //глèй/ *едв̀ам* се *държì*// –

Б. //лèле как е *шт'ало да падне* да ни *прибìе*// *м̀ахни* го/ *дàй* го *дòлу*// (Алексова – НКРР).

Тези примери с адмиративни употреби на различни времена опровергават и виждането, че адмиративът представлява специфична употреба на перфекта и по-точно – може да се разглежда като реинтерпретация на умозаключителната му стойност (Генчева 1990:51). Неприемливо от гледна точка на тезата за наличието на инвариантно значение на граматическата категория се оказва и твърдението, че адмиративът е второ, самостоятелно значение на преизказните форми (напр. както смята Ю. Маслов (Маслов 1956). Недостатъчно аргументирана е тезата за адмиратива като транспозиция на преизказните форми в полето на непреизказните (Андрейчин 1944:311, Дарден 1977:61, Валтер 1977/1982:50–51, Ницолова 1993:139–143, а и донякъде Станков 1981:93), тъй като не е убедително обоснован механизмът на преноса.

За разлика от албанския език, в който адмиративът е отделна категория⁴, в българския език според нас той възниква като употреба на една от модалните глаголни субкатегории. Семантиката на адмиратива – изненадващо заключение, извод, разсъждение по отношение на съобщаваното, недвусмислено го определя като една от употребите на умозаключителния модус. Като източници за това изненадващо заключение могат да служат както дадени факти (от миналото или неминалото), така и чужда информация за минали или неминали действия. Фактите от неминалото, пряко установени от говорещия, се представят от него под формата на разсъждение, извод, който съдържа изненадата му от опровергаването на предварителните очаквания, т.е. наблюдението е само основата за достигането до изненадващата констатация, срв. напр.

(8) //*йа/ тийа рибџи билѝ глџдни/ гџн'џт хранџта като лџди//*

(9) //*йџ/ тџ ѝмџло нџшџ џџгоре/ тѝ затџвџ не мѝ йџ дџде напџрџво//*
(Алексова – НКРР).

В рамките на миналото говорещият може е присъствал на събитията, фактите, които са материал за изненадващото заключение, но тогава той не ги е осъзнавал, напр.

(10) //џ: *и такџва блџза сѝм си нџсила*⁵// (информаторката вади блузата от плик в сака си за пътуване)//.

При тези употреби особено ясно личи механизмът на пораждане на адмиративното умозаключение – говорещият в условен смисъл е свидетел, участник, но тъй като не е съзнавал истинския характер на действията, сега той ги осъзнава по пътя на заключението, обобщението. В плана на миналото говорещият може обаче и да не е бил свидетел на фактите, стоящи в основата на изненадващото заключение, напр.

(11) (Информаторката споделя ненадейното си откритие – синът ѝ е превърнал мазето в помещение за купони.) *Какво е това викам, какво е това. Тука забодено нещо от желязо направено като ковано желязо да си слагат угарките, цигарите. Някога било запалено, тука една част от рогозките така запалена. Боже, викам, аз съм цяла да хвъркна у въздуха значи, къщата цялата да я запали (=щял (е) да я запали – б.м. К.А.)* (Николова – ИКРР).

Учудването на говорещия може да бъде резултат от осмислянето на получена чужда информация, противоречаща или разминаваща се с предходните му представи. Този процес на осмисляне и обобщение намира израз в адмиративни употреби на умозаключителния модус, напр.

(12) *А. //и пòсле отидòхме да си зèеме от вàs нештàта/ штòто онаà ги преместìла/ занèсла ги/ прèчели ÿ//*

Б. /à/ вùе сте идв̀али/ и кòй ви отворì// (Алексова – НКРР).

Трябва да уточним, че не всяка изненада, изразена от говорещия, може да се отнесе към адмиратива, а само тази, която представлява резултат от констатация, заключение, извод, които опровергават предварителните схващания на говорещия. Учудването, изненадата от неочаквания извод ражда експресивността на адмиративните употреби, предполагаща изпускането на спомагателния глагол *съм*. Полученият стилистичен ефект при изпускането на копулата е резултат от тяхната краткост, от контраста им с неутралния стилистично случай със задържане на копулата (а това е изходният, основният случай). Изпадането на *съм* в различни конструкции не е непознато явление. То се наблюдава при перфектните времена, пасивните конструкции и съставните именни сказуеми, функциониращи в стилистично оцветени изказвания. Адмиративните употреби с изпуснат глагол *съм* преобладават в разговорната реч, което е напълно обяснимо, като се има предвид, че става въпрос за емоционално-експресивна реакция на говорещия. Изпускането на копулата е и причина адмиративът да бъде квалифициран като употреба на преизказните форми (напр. Маслов 1956) или като транспозиция на преизказния модус (напр. Ницолова 1993, Куцаров 1994). Нашият корпус показва, че съществуват и адмиративни употреби със запазване на спомагателния глагол в 3 л. както в плана на миналото, така и в плана на неминалото. Те са по-редки – следствие от експресивността на изразяваната изненада, но представляват още едно доказателство, че адмиративът не би могъл да се представи като употреба на преизказните форми, напр.

- (3) //гледай моля ти се как е **ит'ало** да падне цветето/ а ас си мислех/ че съм го слоджила добрè//
- (5) //ама то ти е **билò** то̀пло// што̀ не ка̀за// съблечи сел//
- (7) А. //глей/ едвaм се държй//
- Б. //леле как е **ит'ало** да падне да ни прибйе// ма̀хни го/ дай го до̀лу//

Нека да се спрем накратко на темпоралното разпространение на адмиратива в разговорната реч. В корпусите разговорна реч открихме примери, доказващи съществуването на адмиративни употреби в полето на повечето глаголни времена (с изключение на бъдеще предварително и бъдеще предварително в миналото). Най-много са адмиративните употреби на сегашно време. Говорещият сравнително най-често установява като изненадващи умозаклучения и констатации за действия, обхващащи акта на комуникацията. Това се определя от факта, че адмиративът е силно разговорно явление, той се проявява в диалога, когато говорещият споделя със слушателя своята оценка за действието, като изразява и емоционалното си отношение. Тук ще посочим само няколко примера за адмиративно сегашно време:

- (13) //ама то ти е **билò** то̀пло// што̀ не ка̀за// съблечи сел//;
- (14) //ето ѝа къде **билà** то̀пката/ зат телевизоръ//;
- (15) //гледай/ òште **стойàло** мòйто л'атно изобретèние//, както и на сегашно вм. бъдеще в пример (4).

Адмиративна употреба на умозаклучителния имперфект открихме в корпуса на Цв. Николова:

- (16) “И ми викат нема ти една маса. А аз си спомням че имаше една повече маса и я дадох на една катедра, ама де да знам на коя. А то **требвало** да се отрази в картонa. Ама аде де, а!” (Николова – ИКРР);
- (17) //тр'абва да пишъ доклàт за хорàций и нàй добрè отидъх до сто̀лична библиотèка// сàмо че читàлните не **рабòтели** мòлò ти сел// и сàмо се расхòдих до славейков и се вòрнах// (Алексова – НКРР).

На второ място по фреквентност са адмиративните употреби в полето на аориста:

- (18) А //(поглежда си часовника) леле/ **стàнало** четири часъ// с'адам да пишъ че ептèн не остàна врèмел//;
- (19) А //каквò правйш//

Б //см'атам една колà/ че б'урòто за ликвидàции се **разрабòтило** мòл'а ти се и пойскаха от мène едно експèртно съдèйствиел//; (Алексова – НКРР).

В непубликуваната част на нашия корпус открихме не малко адмиративни употреби на основата на перфекта: това са примери (1), (2) (6), както и

(20) // *йа глѐдай стѐфче/ ймала съм билà пàпка на тòзи комп'утър* / (Алексова – НКРР); също в полето на плусквамперфекта, като открихме само един пример – (21)

(21) А. *Ето ти за гравитацията всичко. Още от снощи е.*
Б. /à/ *сноштити се склòузна експлòръръ/ шлѝгъл ф̀ункшън/ т̀и пред̀и*

твà си го билà свал̀ила/ как̀ бе/й̀е/ б̀раво// д̀ай го//.

Адмиративните употреби на бъдещето време в разговорната реч личат в:

(22) // *йа глѐдай/ и тòй шт'àл да п̀т̀у̀ва/ некад̀урник/ в делег̀аций̀а*
мòл'ъ ти се/ с прав̀ителствена̀та// (Алексова – НКРР).

Адмиративните употреби в сферата на бъдеще време в миналото могат да се онагледят с примери (7) и (11).

За да подкрепим от още една гледна точка тезата си, че адмиративът в българския език е употреба на умозаклучителния модус, ще разгледаме и лексикалните показатели в изказванията с адмиратив, чрез които също се маркира изненадата, учудването на говорещия от ненадейния характер на неговото констатация, разсъждение, извод, обобщение (т.е. умозаклучение в широк смисъл).

Във възклицателните по своя комуникативен статус изречения, съдържащи адмиративни форми, в ролята на интензификатори функционират въпросителни и показателни местоимения и наречия, посочващи висока (положителна или негативна) степен на съответния признак, който е изходният материал, породил изненадата на говорещия, напр.

(23) // *кòл̀ко съм билà изостàнала// не з̀на̀м че са го бил̀и п̀уснали*
тòзи булевàрт//,

(24) // (Някой изгасва телевизора) *ей/ как̀вò х̀убаво билò/ тишинà//*
(Алексова – НКРР).

В разговорната реч като прагматичните маркери за изненада функционират множество частици и междуметия. Те интензифицират изразяваната по граматически път (в случая чрез модусите на изказване) изненада, посочвайки, че учудването е последица от направеното обобщение.

Частиците, които изпълняват тази функция, се разполагат в абсолютното начало на изказването и са отделени от него чрез пауза. Това се наблюдава както за адмиратива в художествената литература, така и за живата разговорна

реч. Частиците в адмиративните изказвания са показателни за когнитивните процеси в съзнанието на говорещия, тъй като фиксират преминаването от незнание към изненадващо ново знание. Следователно можем да ги отнесем към лексикалните средства, които принадлежат в конкретния случай към епистемичната модалност. Частицата *a* по-често се удължава (примери (25) и (26), макар че съществуват и случаи без удължаване при израз на учудване – пример (12).

(25) (А. показва на Б. една от опциите на компютърната програма Word) //а̀: **така̀ се пра̀вело**// (Алексова – НКРР)

(26) //а̀: **то било сериозен градус гроздето**// (Алексова – ИКРР)

Опровергаването на предходните схващания на говорещия, пораждащо адмиративната семантика, се изразява в разговорната реч и с частицата *я*. Тя се разполага в абсолютното начало на адмиративното изказване, като в едни случаи е паузово отделена – примери (8) и (9), а в други случаи не е, както напр. в (27).

(27) //й̀а̀ **къд̀е бил̀а̀ па̀дна̀ла** та̀йа̀ б̀йба̀// (Алексова – НКРР)

Като силно разговорен маркер за изненадващото умозаключение на говорещия функционира частицата *леле*, която е рядко срещаща се в диалозите в художествената литература. Тук ще посочим няколко примера от нашия корпус разговорна реч, в които *леле* се намира в началото на изказването и може да бъде интонационно отделено с пауза – примери (18) и (28) или да не бъде – както в пример (7). Като краесловното *е* може да бъде удължено или не – примери (7) и (18).

(28) //л̀елѐ: / **то̀ бил̀ò** м̀ндо̀го м̀екѝчко од̀в̀ъ̀трѐл̀//

С употребата в начална позиция на частицата *ама* с вариант *ма* в разговорната реч може експресивно да се изрази опровергаването на предходните представи на говорещия, което е първооснова на учудването. С *ама* се въвеждат не предварителните представи и очаквания, а противоположното им изненадващо обобщение. Изказванията с *ама* от този тип приличат на съчинените противопоставителни изречения, като разликата е структурна и стилистично-експресивна. Този факт се обуславя от произхода на прагматичната частица *ама*, произлязла от противопоставителния съюз *ама* (вж. Тишева, Хауге 2000). Този вид адмиративни изказвания с *ама* в начална позиция представляват експлицирана втора част на изненадващото заключение: “Аз не очаквах, че Х (=действие, състояние) е възможно, но се оказва, че то е”. Предварителните представи, които биват опровергани, могат да намерят израз в следходния текст, напр.

(29) //ма не бѝл ги из'а̀л знàчи// а̀с му кàзах трѝ/ нѝ/ ами стò пѝти да ги из'адѝ предѝ да трѣгнѝ// (Алексова – НКРР) или могат да не бъдат експлицирани, а да се подразбират от контекста и ситуацията. Възможно е въобще да не се посочват или подразбират поради неактуалността им от гледна точка на отправителя на съобщението.

(30) М //а бе кѣдѝ ти бѣше контàктъ за тоалѣтната//

С //н'а̀ма го//

Р //вѣнка//

М //а: дà// ма тò прѝсто билò свѣтната/ бѝже че сѣм овцà// (Алексова – ИКРР)

Смятаме, че посочените частици принадлежат към функционалния клас на прагматичните частици като подклас на прагматичните маркери. Според виждането на Ф. Амека частиците се използват, за да изразят отношението, вижданията на говорещия относно пропозицията и да модифицират илокуционната сила на изказването (Амека 1992:107). В изказванията с адмиративни глаголни форми в българския език посочените частици се реализират като модални частици, т.е. могат да бъдат класифицирани като подклас на прагматичните частици, показатели на епистемичната модалност. Определяме ги като подклас, защото покриват само една от функциите на прагматичните частици – специализирани средства за изразяване на отношението на говорещия както към съдържанието на изказването, така и към определени елементи на речевата ситуация.

В адмиративните изказвания междуметията също функционират като прагматични маркери⁶, тъй като "кодират отношението, нагласата на говорещия и комуникативните му намерения и които са контекстово ограничени" (Фрейзър 1990:383–395). Междуметията, разглеждани като маргинална (периферна) част на речта, могат да бъдат дефинирани като "конвенционализирани езикови жестове (или още по-генерализирано – лингвистични жестове), които изразяват ментално състояние, действие, нагласа, реакция на говорещия към ситуацията" (Амека 1992:106). В разговорната реч най-високо честотно е междуметиято *о*, което може да бъде и удължено (*о:*) като в примери (2), (10) и (31).

(31) //ò: к̀упил си крѣмчета// бр̀аво// св̀ршили б'а̀ха вѣче// (Алексова – НКРР)

Тази употреба на *о* има универсален характер, тъй като се среща в множество езици и е основание междуметиято *о* да бъде класифицирано

като емотивно, съдържащо в значението си компонента “Аз чувствам нещо” (Вежбицка 1992:165), или още като експресивно, представляващо вокален жест, симптоматичен за менталното състояние на говорещия (Амека 1992:113). Значението на междуметията, изразяващи изненада, често се описва чрез т.нар. “естествен семантичен метаезик” (Natural Semantic Metalanguage – NSM), предложен от А. Вежбицка (Вежбицка 1986). Представено чрез този “език”, значението на междуметията *о* (*oh*) отвежда към пораждането на адмиративното заключение: “*Сега аз знам нещо, за което не съм мислел преди, и аз сега чувствам нещо по отношение на това.*” (Фишер 1992:122).

Ексерципирани от нас примери с междуметия като прагматични маркери на изненадата от разговорната реч са по-еднотипни, отколкото случаите от художествената литература, в която открихме адмиративно употребени междуметията *о*, *у*, *ау*, *брей*. Това се дължи на сравнително рядката употреба на адмиратива, което изисква огромни корпуси от разговорна реч, с които още не разполагаме. Като междуметия в адмиративните изказвания функционират и звателните форми на съществителните Бог и Господ, губещи номинативното си значение и функциониращи според нас като прагматични маркери за изненада, носещи силна експресия. Това може да се види от пример (11) – *Боже, викам, аз съм щяла да хвъркна у въздуха значи, къщата цялата да я запали* (=щял (е) да я запали – б.м. К.А.). (Николова – ИКРР).

Неочакваният характер на действието се изразява и с други прагматични маркери освен посочените частици и междуметия, напр. глаголни изрази от типа *Моля ти се*, чрез които говорещият изразява своето отношение към съдържанието на изказването, а не молба (в други случаи те изразяват несъгласие, отхвърляне, неприемане). Функционирането им в адмиративните изказвания може да се наблюдава в примери като (19) и (32).

(32) *А //а днès/ тѐрс'ъ тѐрс'ъ пàмперс/ н'àмà// ìмам си тrи чѐтри рeзѐрвa/ а тѐ ги зѐли а мòл'а ти се не мì кàзали// ùжас/ добрѐ че открìх едìн заблудѐн пàмперс между рìтанките//*

В разговорната реч откриваме и други фразеологизирани словосъчетания за изразяване на изненада като вид отношение на говорещия към изказването на действието. Това са перцептивни глаголи в повелителна форма от типа “*Я, виж ти! Виж ти! Гледай! Гледай ти! Гледай моля ти се! Гледай го! Гледай го ти него!* и под., които функционират като прагматични маркери, служещи за привличане на вниманието на слушащия и изразяващи

спонтанната реакция на говорещия, неговото изненадващо умозаклучение, неочакваното опровергаване на предварителните му очаквания⁷ – вж. примери (3), (20), (22) и (33).

(33) *Аз мислех, че никой няма да вземе тия карти, то гледай имало хора, бе. Ами що да не ги вземеш, бе, я!* (Николова – ИКРР)

В тази работа ще посочим една важна морфосинтактична и прагматична особеност на изреченията с адмиратив – високочестотната употреба на лексемата *то*, когато референтът на третоличното местоимение не е живо същество или обект в ср.р. В изказванията с адмиратив се открояват следните случаи: на първо място, *то* служи за просентенциализация – замества предходно изречение или част от него като в (34).

(34) *//обадих се// мъл'ъ ти се/ то билò б'агството а нè богàтството – “Без страха от наказанието няма радост от бягството”// ас квò съм записала/ богàтството// нè/ б'агството//*

На второ място *то* изпълнява службата на подлог в изреченията с адмиративни глаголни форми и се конкурира с просентенциалната употреба на показателното местоимение *това*. Това може да се наблюдава в примери (28), (35) и (36).

(35) *//а се чудè каквò мирèше// мисл'ъ че сте изгорили зèлето/ а то билè пуканки//*

(36) *//вад'ъ покàната/ то на дванайсти билò//* (Алексова – НКРР).

На трето място *то* може да функционира и като формален подлог при безлични сказуеми, като примерите с адмиратив сочат, че често пред *то* бива разположен адмиративен прагматичен маркер (частица или междуметие), както в примери (5) и (16). Подобни употреби откриваме и при дезагентивни употреби, при които логически може да се възстанови производителят на действието – пример (30). На четвърто място *то* функционира като прагматична частица, с която говорещият изразява своя извод за опровергаването на собствените си предходни представи, което е основата на адмиративната семантика. Това се наблюдава в примери (4) – *//то ас ùтре сьм ìмал ìзпит/ знàеш ли//*, и (23) – *“Аз мислех, че никой няма да вземе тия карти, то гледай имало хора, бе. Ами що да не ги вземеш, бе, я!”* (Николова – ИКРР)⁸.

В заключение бихме изтъкнали, че адмиративът в българския език представлява една емоционално-експресивна употреба на умозаклучителните форми, която е типично разговорно явление. Коментираният тук

примери показват, че съществуват адмиративни употреби в полето на повечето глаголни времена. Изненадата, изразявана от адмиратива по граматически път, е предпоставка за появата в този тип изказвания на множество прагматични маркери, изразители на адмиративната семантика – частици, междуметия и глаголни изрази, някои от които се срещат предимно или само в разговорната реч.

БЕЛЕЖКИ

¹ Трябва да уточним, че събраните от нас образци от разговорна реч (идиолекти на различни информатори) представлява по-скоро база езикови данни, тъй като речевият материал не е обработен с компютърни инструменти от типа на тоукънайзерите, лематизаторите, парсерите и под.

² В примерите от разговорния корпус на Кр. Алексова (публикувана в Интернет част – отбелязвана с Алексова – ИКРР, и непубликувана част – по-нататък Алексова – НКРР) не са транскрибирани репликите на онези участници, които са информирани, че речта се записва на касетофон. В посочените тук транскрибирани текстове със знака “/” отбелязваме кратка пауза, с “//” – пауза, показваща относително завършена изреченска цялост, със знака “v” отбелязваме фонемата дж, а с “s” фонемата дз. Не сме отбелязвали редукцията на широките гласни, тъй като по време на събиране на корпуса за нас това не беше обект на проучване. Примерите, които привеждаме от корпуса на Цв. Николова, са в оригиналния им вид, т.е. без фонетична транскрипция, а при цитиране ще отбелязваме корпуса ѝ като Николова – ИКРР.

³ За повече информация относно съществуващите мнения за семантиката и граматическата същност на албанския адмиратив вж. Ситов 1979 и Душе, Пърнаска 1996.

⁴ Тук няма да коментираме някои съмнения относно граматическата същност на албанския адмиратив, възникващи при тълкуването на описваните две подстойности – адмиративна и преизказна (медиативна).

⁵ Според нас тук информаторката използва миналото свършено деятелно причастие (*носила*) на мястото на миналото несвършено деятелно причастие (*носела*), което е рядко явление за софийската разговорна реч.

⁶ На граматическата същност и прагматичната стойност на междуметията е посветено специално издание на *Journal of Pragmatics* 1992, v.18, № 2/3. Могат да бъдат отделени най-общо три подхода при дефинирането на междуметията: формален (или още структурен), семантичен и прагматичен, като най-често изследователите предлагат комбинация от тези подходи. Д. Уилкинс предпочита формалния критерий и определя междуметията като конвенционални лексикални форми, които сами конституират изказване, които обикновено не влизат в конструктивни връзки с други класове думи, които най-често са мономорфемни и които в общия случай не съдържат флексии и деривационни морфеми (Уилкинс 1992:124). Комбинирането на семантичния и прагматичния подход проличава в определянето на междуметията като изразяващи моментното ментално състояние на говорещия или моментния ментален акт (Вежбицка 1992:164). В редица публикации, посветени на междуметията, са представени различни гледни точки за отношенията между термините “дискурсен маркер”, “дискурсна частица”, “прагматична частица”, “прагматичен маркер” и “междуметие”, които тук няма да бъдат коментирани поради ограничения в обема на работата. За повече информация вж. Амека 1992, Вежбицка 1992, Уилкинс 1992, Фишер 1998 и Тишева, Хауге 2000.

⁷ За повече информация относно видовете фразеологизирани словосъчетания с перцептивен глагол в повелителна форма, разположени в началото на различни типове изказвания и функциониращи като прагматични маркери, вж. Тишева 1994.

⁸ За различната референтна съотнесеност на третоличното местоимение *то* вж. Ницолова 1986:40–41.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Амека, 1992:** Ameka, F. Interjections: The universal yet neglected part of speech. In: *Journal of Pragmatics* 18, N2/3, 1992, 101–118.
2. **Андрейчин, 1944:** Андрейчин, Л. Основна българска граматика. С., 1944.
3. **Валтер, 1977/1982:** Валтер, Х. За отношението между адмиративно и ренаративно значение при т.нар. “преизказни форми” в съвременния български език. В: *Езиковедската българистика в ГДР. С., Наука и изкуство, 1982, 47–53.*

4. **Вежбицка, 1986:** Wierzbicka, A. A Semantic metalanguage for description and comparison of illocutionary meanings. In: *Journal of Pragmatics* 10, 1986, 67–107.
5. **Вежбицка, 1992:** Wierzbicka, A. The semantics of interjections. In: *Journal of Pragmatics* 18, № 2/3, 1992, 159–192.
6. **Генчева, 1990:** Guenchéva, Zl. Valeur inférentielle et valeur “admirative” en bulgare. В: *Съпоставително езиковедие*, XV, 1990, № 4-5, 47–52.
7. **Герджиков, 1984:** Герджиков, Г. Преизказването на глаголното действие в българския език. С., Наука и изкуство, 1984.
8. **Дарден, 1977:** Darden, B. On the admirative in Bulgarian. In: *Folia Slavica*, vol. 1, № 1, 1977, 59–64.
9. **Деянова, 1970:** Деянова, М. История на сложните минали времена в български, сръбохърватски и словенски език. С., Издателство на БАН, 1970.
10. **Душе, Пърнаска, 1996:** Dushet, J.-L., R. Përnaska. L’Admiratif albanais: Recherche d’un invariant sémantique. – In: *L’Enonciation médiatisée*. (Editeur Zl. Guénchéva.) Louvain-Paris: Editions Peeters, 1996.
11. **Куцаров, 1994:** Куцаров, Ив. Едно екзитично наклонение на българския глагол. С., Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, 1994.
12. **Маслов, 1956:** Маслов, Ю. К вопросу о системе форм пересказываемого наклонения. – В: *Сборник в чест на акад. Александър Теодоров-Балан*. С., 1956.
13. **Ницолова, 1986:** Ницолова, Р. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. С., Народна просвета, 1986.
14. **Ницолова, 1993:** Ницолова, Р. Когнитивни състояния на говорещия, епистемична модалност и темпоралност. – В: *Съпоставително езиковедие*, 1993, № 3-4, 137–144.
15. **Ситов, 1979:** Сытов, А. П. Категория адмиратива в албанском языке и её балканские соответствия. – В: *Проблемы синтаксиса языков балканского ареала*. Ленинград, Наука, 1979, с. 90–124.
16. **Станков, 1969:** Станков, В. Българските глаголни времена. С., Наука и изкуство, 1969.
17. **Тишева, 1994:** Тишева, Й. Наблюдения върху някои разговорни въвеждащи конструкции. – В: *Проблеми на българската разговорна реч*. № 2. Велико Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, 108–119.
18. **Тишева, Хауге 2000:** Тишева, Й., Х. По Хауге. Заемане на прагматични стратегии. – В: *Проблеми на социолингвистиката. Билингвизъм и диглосия – съвре-*

менни проблеми. Т.7. С., Международно социолингвистическо дружество, 2000 (под печат).

19. **Уилкинс, 1992:** Wilkins, D. Interjections as deictics. In: Journal of Pragmatics 18, № 2/3, 1992, 245–271.

20. **Фишер, 1998:** Fischer, K. Validating semantic analyses of discourse particles. In: Journal of Pragmatics 29, № 2, 1999, 111–127.

21. **Фрейзър, 1990:** Fraser, B. An approach to discourse markers. In: Journal of Pragmatics 14, 1990, 2, 383–395.